

Nicu GAVRILUȚĂ

SECULARIZAREA
ȘI CAMUFLĂRILE
SACRULUI

POLIROM
2025

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte. Tâlcul ascuns al unor întâmplări neîntâmplătoare</i>	11
Capitolul I. Secularizarea.	
Sensuri, teorii, exemple	15
1. Sensurile secularizării	15
2. Teoria secularizării ca o competiție între religie și societate	23
3. Teoria secularizării ca cerere și ofertă pe piața religioasă	25
4. Teoria cuplajului destinal al modernității cu secularizarea	34
5. Teoria secularizării ca fenomen multidimensional aflat în interconectivitate socială	51
Capitolul II. Secularizarea și privatizarea vieții religioase.....	59
1. Secularizarea în lume	59
2. Secularizarea în România postcomunistă.....	61
3. Secularizarea în bisericile și mănăstirile românești	67
4. Privatizarea credințelor și practicilor religioase	69

Capitolul III. Desecularizarea și pluralismul religios	75
1. Contextul mondial actual al desecularizării.....	75
2. Atei, agnostici și creștini culturali	79
3. <i>Homo religiosus</i> nu a luat niciodată premiul Nobel	82
4. Desecularizarea și pluralismul vieții religioase	86
5. Nevoia de nomizare a vieții.....	93
Capitolul IV. Sacrul – element consubstanțial condiției umane	97
1. Criza reprezentărilor științifice ale sacrului.....	97
2. Ce este sacrul?	100
3. Numinosul – esență a sacrului.....	104
4. Sacrul trăit ca <i>mysterium tremendum</i>	105
5. Sacrul care ne fascinează.....	107
6. Sacrul resimțit ca majestatea celui cu totul altfel	108
7. Sacrul și paradoxul hierofaniilor	109
8. <i>Homo religiosus</i> – un dat prealabil sau o alegere?.....	111
9. Sacrul – forță unică a societății coercitive.....	112
10. Sacrul este marca destinală a umanității.....	115
11. Sacrul ecologizat prin trăire spirituală autentică.....	118
Capitolul V. Camuflări și căutări ale sacrului în cultura de masă	123
1. Hierofaniile lui <i>Deus absconditus</i>	123

2. Eclipsa lui Dumnezeu și sacrul camuflat	125
3. Sacrul căutat în formele de spiritualitate alternativă	130
4. Bricolajul religios – o șaorma spirituală cu de toate.....	133
5. Ecosatele spirituale – alternativă New Age la secularizare.....	134
6. Sacrul și alteritatea reprimată	138
7. Sacrul, iubirea și împlinirea destinală	141
8. Muzica – formă de revelare a sacrului.....	148
9. Carnavalul de la Veneția – o manifestare exuberantă a sacrului în societate.....	150
10. Sacralitatea sărbătorilor în două sate maramureșene	154
11. Sacrul arhaic codificat în structurile spațiale ale orașelor moderne	164
Capitolul VI. Camuflările sacrului în politică, crize, tehnologii și noi ideologii	169
1. Sacrul camuflat politic și manipulat electoral.....	169
2. Ocultări ale ritualurilor sacre de inițiere în timpul pandemiei.....	174
3. Căutările și camuflările sacrului în lumea noilor tehnologii	190
4. Sacrul, transumanismul, postumanismul și extropianismul.....	196
<i>Concluzii</i>	209
<i>Bibliografie</i>	217

Apoi este prezentată credința românilor maramureșeni în valoarea sacră a laptelui și în riscul luării *manei laptelui*; în eficiența magică a *inocenței feminine* și în interdicția maculării de către femei a spațiului sacru specific stâniei.

Alt simbol religios prezent în cuprinsul acestui ritual este *Crucea de la Rupt*. Ea este creată dintr-un arbore special, nedesfrunzit la vârf. Este împodobită cu flori de câmp. Așa cum bine remarcă autorul, invocându-l pe Mircea Eliade, *Crucea de la Rupt* este o ipostază inedită a Axis Mundi. Semnifică înnoirea, renașterea, rodnicia, noul început de bun augur și veritabilul Centru al Lumii. Pe acest Axis Mundi îl instituie periodic și ritualic botizenii.

Ciprian Coc interpretează subtil acest motiv clasic al lui Axis Mundi prezent în multe tradiții mitice și istorico-simbolice. Autorul este atent la expresia locală a acestuia, cea care (încă) se regăsește în mentalul social al oamenilor dintr-un sat de munte maramureșean. Astfel, cele trei regimuri ontologice sunt unite între ele. Colacul din vârful *Crucii de la Rupt* seamănă „cu o cunună, cu o aureolă, precum o coroană de flori în locul celei din spini pe capul Celui care mântuiește lumea. Aceasta face ca misterul christologic să fie proiectat în întreaga Natură”¹.

În joc este o ipostază locală a *creștinismului cosmic* admirabil nuanțată și analizată de Ciprian Coc. Ea se completează cu ritualul intrării oilor în târlă, obligatoriu după mersul Sfântului Soare. De la miazăzi la miazănoapte, de la Răsărit la Apus. Altfel, nerespectând

---

1. *Ibidem*, p. 43.

aceste străvechi credințe și inversând ritualul, răsucești firea lucrurilor și compromiți armonia cosmică. Ordinea distribuirii mulgașilor este tot de la Răsărit spre Apus. Sensul de mestecare a urdei imită sensul mersului Soarelui pe Cer.

Este invocat apoi un interesant ritual apotropaic ce are drept scop ultim protecția stâniei și a ciobanilor de subtilele atacuri ale Răului. „Armele” cu rol apotropaic sunt sarea, lancea sau, mai nou, securea împlântată bărbătește în pământul dintre Crucea de la Rupt și strungi.

Toporul înfipt în pământ avertizează duhurile rele că spațiul este locuit, cosmizat, adică aici este instalată Ordinea. Ritul a supraviețuit din generație în generație, din cine știe ce vechime, până în zilele noastre. Păcurarii și sâmbrașii botizeni sunt de părere că acest lucru se face ca să nu să strâce oile, să nu să iéie laptele. Însă unii recunosc totuși că cel care se pricepe la furatul laptelui tot o va face¹.

Ritualul precreștin al sacralizării și protejării unui spațiu este completat cu cel, de asemenea creștin, al sfințirii stâniei, oilor, oamenilor și locului.

O altă stranie entitate mitologică de sorginte htoniană este *Duhul băilor* din mina satului maramureșean Băiuț. Cercetând o fascinantă tradiție locală, Ciprian Coc o pune – documentat și convingător – în legătură cu mitologiile Pământului care adăpostește clasicele ținuturi malefice (Hadesul sau Infernul). Duhul băilor este plasat inspirat într-o onorabilă companie

---

1. *Ibidem*, p. 45.

mitologică, alături de zânele, elfii, gnomii, piticii și vâlvele celților, slavilor și vechilor germani.

Regăsim aici, într-o formulă inedită, și aculturația dintre tradițiile precreștine și religia hristică. Creștinismul, neputând șterge din memoria colectivă fascinată mitologie a minelor, a preluat-o și a resemnificat-o. Astfel, *vâlva băilor* devine *Sfânta Varvara*, patroana minerilor, sărbătorită în fiecare an pe 4 decembrie (Ion Ghinoiu). Aceiași mineri mai erau (și încă sunt) protejați de Sfânta Fecioară Maria. „Pentru ca minerii să nu-și piardă sufletul în mină, în fiecare an la data de 6 ianuarie, de Bobotează, popa făcea sfeștanie la *gura minei* unde veghea o icoană cu Sfânta Fecioară sau o statueta reprezentând-o pe aceasta.”¹

Maica Domnului îi ocrotea pe majoritatea minerilor credincioși și îi pedepsea cu orbirea în mină pe blasfemiatori. Ciprian Coc a cules, a analizat și a interpretat diverse narațiuni contemporane care (re)aduc în atenție formidabila putere spirituală și apotropaică a credinței, dar și forța justițiară a sfintei protectoare a minerilor din Băiuț.

Invocând două explicații privind originea acestei stranii fapte mitologice – pe cea a lui Ivan Evseev și pe cea a lui Mircea Eliade –, Ciprian Coc susține că *vâlva băilor* „poate fi chiar spiritul unui miner dispărut, căzut într-un puț părăsit de unde n-a mai putut fi scos sau peste care s-a prăvălit o galerie. Astfel, muntele în care se află mina capătă virtuțile unui spațiu simbolic punitiv care sancționează lăcomia fără măsură a

---

1. *Ibidem*, p. 66.

oamenilor”¹. Sunt enumerate apoi epifaniile preferate ale acestui *duh minier*, așa cum le-a aflat Ciprian Coc din mărturiile minerilor: pitic, copil, bătrân cu lulea, femeie frumoasă, câine, pisică, miel, înger, preot, spiriduș.

Cercetarea lui Ciprian Coc ne mai aduce în atenție superstițiile minerilor privind întinarea *spațiului sacru al minei* de prezența femeilor. Sunt apoi menționate credințele populare privind-o pe justițiară *Marțolea*, o enigmatică creatură venită parcă din vremuri imemorabile. Este amintită de interlocutorii lui Ciprian Coc și credința în existența *șarpelui păzitor* al comorilor din subteran și menirea lui de a fi ghid în labirintul teluric, așa cum se păstrează ea în anul 2015 în memoria bătrânilor mineri.

Unul dintre textele lui Ciprian Coc are un titlu deopotrivă sugestiv și provocator: *Toaca de lemn – un instrument magic*. Etnologul pleacă de la supoziția lui Ion Ghinoiu că acest instrument este magic (și) pentru că este vocea târzie a unei divinități fitomorfe. *Toaca din lemn* amintește și de *Toaca din Cer*, nume dat în mentalul arhaic și tradițional celor patru stele care în mitologia greacă formau constelația *Pegasus*. În vechea mitologie românească, această toacă celestă numea un fel de *prag de trecere* de la dezordine la ordine, de la noapte la zi, de la haos la cosmos, de la potență la act, de la virtual la real.

Ciprian Coc remarcă cu rafinement și subtilitate rolul acestui instrument magic în *delimitarea spațială* a satului tradițional românesc: hotarele satului țineau

---

1. *Ibidem*, p. 62.

până acolo unde nu se mai auzea toaca de lemn bătută în vatra satului. Apoi este prezentată importanța delimitării momentelor *noptii* și ale *zilei* în cuprinsul calendarului cosmic folosit de țărani români. Noaptea se împărțea „în amurg, înnoptare, miezul nopții (*când bate toaca-n cer*), cântători și zorii albi”¹. La fel, ziua cuprindea și ea cinci momente: „dimineață, prânz, miezul zilei, chindie și seară. La chindie (*pe la toacă*), în jurul orei 4 p.m., se bătea *toaca*, înștiințându-se că se poate face o scurtă pauză din lucrul pe care îl au”², scrie Ciprian Coc, citându-l pe Romulus Vulcănescu.

Etnologul maramureșean realizează un excurs fascinat și erudit în culturile și tradițiile arhaice ale lumii, evidențiind foarte clar ipostazele cosmice, geografice și magico-religioase ale *toacei de lemn*. Cele cosmice se referă la denumirile unor aștri, iar cele geografice la numele unui vârf de munte. Dimensiunea magică are ca scop alungarea norilor, moartea vârcolacilor și practicarea ritualurilor oraculare de aflare a ursitului.

În sfârșit, *toaca de lemn* este folosită astăzi în creștinismul ortodox pentru a anunța începutul unei noi zile, cu momentele ei liturgice, și pentru a-i chema pe credincioși la rugăciune. În toate ipostazele, sunetul produs de *toaca de lemn* are reverberații cosmice. Lemnului de *paltin* din care se confecționa toaca i se consacra pagini importante. Remarcăm și consistentele analize despre prezența toacei de lemn în ritualurile *solomonarilor* și în cele ale *șamanilor*.

---

1. *Ibidem*, p. 97.

2. *Ibidem*, p. 98.

Alt element de originalitate se referă la imaginile și reprezentările sociale ale *toacei de lemn* în două sate din Țara Lăpușului (Poiana Botizii și Lăpuș) în anul de grație 2014. Astfel, în universul social cercetat, toaca de lemn a fost un substitut al clopotului. Avea multiple roluri: de a-i chema pe oamenii satelor la ritualurile creștine și, uneori, la război; de a alunga norii negri și amenințători, dar și duhurile necurate.

Interesantă este și simbolistica locală a *paltinului* ca lemn preferat din care se face toaca. În ținutul pădurilor de fag și de brad – care cuprinde și cele două sate cercetate –, semnificațiile magice ale paltinului se ocultează în favoarea conotațiilor estetice și farmaceutice ale acestui arbore fascinant din dendrometria mitică și religioasă românească.

În concluzie, misterioasa și fascinanta lume a credințelor și ritualurilor magico-religioase, care avea în centrul ei prezența subtilă a sacrului, se mută din universul mental al unor bătrâni țărani maramureșeni în paginile unei minunate cărți de etnologie românească. Îmi place să cred că noile generații de intelectuali vor reuși astfel să-și regăsească rădăcinile culturale adânc înfipite în geografia sacră a creștinismului cosmic românesc. Aici se regăsește dintotdeauna și distribuția spațială a sacrului și profanului.